

Kitap Deęerlendirmesi / Book Review

İmâm Hasan el-Bennâ, Tasavvuf ve Ahlâk Eğitimi, der. İsmâ
Telime, çev. Ayetullah Güneş, Cuma Karan, İstanbul: Nida
Yayınları, 2008, 326 sayfa.

Nuran ÇINAR

Araştırma Görevlisi, Namık Kemal Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi,
Din Eğitimi Anabilim Dalı
Research Assistant, Namık Kemal University, Faculty of Theology,
Department of Education of Religion
Tekirdaę / TURKEY
ncinar@nku.edu.tr

ORCID ID: orcid.org/0000-0002-4918-1434

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Kitap Deęerlendirmesi / Book Review
Geliş Tarihi / Date Received: 15 Kasım / November 2018
Kabul Tarihi / Date Accepted: 26 Aralık / December 2018
Yayın Tarihi / Date Published: 30 Aralık / December 2018
Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık / December

Atıf / Citation: Çınar, Nuran. “İmâm Hasan el-Bennâ, Tasavvuf ve Ahlâk Eğitimi, der. İsmâ Telime, çev. Ayetullah Güneş, Cuma Karan, İstanbul: Nida Yayınları, 2008, 326 sayfa”. *Tasavvur: Tekirdaę İlahiyat Dergisi* 4/2 (Aralık 2018): 920-929.

İntihal: Bu makale, iThenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.
Plagiarism: This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism detected.
web: <http://dergipark.gov.tr/tasavvur> | <mailto:ilahiyatdergi@nku.edu.tr>

Copyright © Published by Tekirdaę Namık Kemal Üniversitesi,
İlahiyat Fakültesi / Tekirdag Namık Kemal University, Faculty of
Theology, Tekirdag, 59100 Turkey.
Bütün hakları saklıdır. / All right reserved.
CC BY-NC-ND 4.0

Değişim geçiren ya da geçirmek zorunda olan toplumlarda en çok üzerinde tartışılan meselelerden biri eğitimidir. 20. yüzyılda dünyadaki dengelelerin Müslümanların aleyhine bozulmasıyla, değişimi derinden hisseden ülkelerden biri Mısır olmuştur. 1870'li yıllarda Osmanlı'dan kopuş süreci başlayan ve İngiliz sömürgesine giren Mısır için, bu sancılı süreçte Müslüman dinamiklerinin nasıl muhafaza edileceği sorusu gündeme gelmiş ve konu, eğitim, ahlak ve toplumsal ıslah çerçevesinde tartışılmıştır. Etkileri hem Mısır'ın dışına taşmış hem de günümüze kadar devam edegelmiş bir teşkilatın kurucusu olan Hasan el-Bennâ (1906-1949), bu soruya cevap niteliğinde farklı yazılar kaleme almıştır. Gazete ve dergilerde yazdığı yazılar bunlardan bazılarıdır. Bu yazıda, Bennâ'nın 1933- 1947 tarihleri arasında gazete ve dergilerde yazdığı yazılardan derlenen "*Tasavvuf ve Ahlak Eğitimi*" kitabı incelenecektir.

Arapça aslındaki ismi "*Nazarâtun fi't-Terbiyeti ve's-Sulûk*" olan kitabın kaynaklarını, Bennâ'nın hem İhvan-ı Müslimîn teşkilatının hem de bağlı kuruluşların gazete ve dergilerinde yazdığı yazılar oluşturmaktadır.¹ Bunların arasında okuyuculardan gelen mektuplar ve Bennâ'nın köşesinde verdiği cevaplar da yer almıştır. Yazıları derleyen İsmâ Telime, giriş bölümünde Hasan el-Bennâ'nın 1933 yılında Haftalık İhvan-ı Müslimîn Dergisi'nde yayınlanan "*Yazılarımızda İzleyeceğimiz Metot Nasıl Olmalıdır?*" başlıklı yazısına yer vermiştir. Kitabın geri kalanını *İslam Tasavvufuna Bir Bakış ve Eğitim ve Ahlâk* olarak iki bölüme ayıran Telime, Bennâ'nın yazılarını bu alt başlıklara kronolojik olarak değil konu bütünlüğüne göre yerleştirmiştir. Telime ayrıca Bennâ'nın başlıklarına ek olarak kimi makaleler arasında konuya uygun başlıklar eklemiş, kitapta zikredilen kişi ve kavramlara ait bilgiler vermiş ve hadislerin tahririni yaparak ihtiyaç hissedilen yerlerde açıklamalar yapmıştır. Kitabın Nida Yayınlarından çıkan Türkçe baskısında mütercimler Ayetullah Güneş ve Cuma Karan'ın önsözüne ve Hasan el-Bennâ'nın Fethi Yeken tarafından kaleme alınan biyografisine de yer verilmiştir.

Yazdıklarının aleyhine değil lehine delil olması için dua ederek başladığı "*Yazılarımızda İzleyeceğimiz Metot Nasıl Olmalıdır?*" isimli ilk yazısında Bennâ, kendisine ayrılan gazete köşesinde nasıl bir üslup takip edeceğine dair bilgiler

¹ Haftalık İhvân-ı Müslimîn Gazetesi Dergisi, Haftalık İhvân-ı Müslimîn Dergisi, Günlük İhvân-ı Müslimîn Gazetesi, Haftalık Nezir Dergisi, el-Feth Dergisi, el- Emanet Dergisi

vermektedir. Tefsir, Akâid, Fıkıh, Tasavvuf, Hitâbet ve Minber Vaazları, Fetvalar ve el-Me'surât gibi ilim dallarında kaleme alacağı yazılarda izleyeceği metodu ayrıntılı olarak açıklamadan önce genel ilkeler belirlemektedir. Yazma vazifesini daha sonra Tantâvi Cevherî, Seyyid Sâbık gibi isimlere tevdi etmesi ve ömrünün yetmemesi gibi sebeplerle bu ilim dallarının hepsiyle ilgili yazamamış olsa da Bennâ'nın bu başlangıç yazısı onun eğitim metodolojisini görmek için önemlidir.

Birinci bölümde Bennâ'nın tasavvufla ilgili olarak kaleme aldığı, dördü okuyuculardan gelen sorulara cevap olmak üzere on iki yazıya yer verilmiştir. Bennâ'nın bu bölümdeki yazıları şu başlıkları içermektedir: *Tasavvufun Doğuşu, Tarihi ve Etkisi; İslam'da Tasavvufun Anlamı; Tasavvuf, Kitap ve Sünnet; Şariat, Hakikat, Tarikat; Zâhir ve Bâtın İlmiyle İlgili Görüşler; Ehl-i Tasavvufun Gayesi ve Bu Gayeye Ulaşma Yolları; Tarikatın Merhale ve Gayesi Hakkında Bazı Şeyhlerin Sözleri; Mülk ve Melekût Alemi ile İlgili Konular; Eoliya ile İlgili Konular; Zikrin Hükmü ve Keyfiyeti.*

Tasavvufun, her ne kadar İslami ilimlerden başlıca bir ilim olmasa da diğer ilimlerden daha meşhur ve yaygın bir hale geldiğini ve tasavvuf ehlinin nefislerini terbiye ederek diğer eğitimcilerin ulaşamadığı bir mertebeye ulaştıklarını ifade eden Bennâ, İslami ilimlerle uğraşan kimselerin bu noktayı dikkate almaları gerektiğini vurgulamaktadır.

Bennâ, tasavvufta Kur'an ve Sünneti esas alan mutedil bir yol benimsemekte ve okuyucularını sık sık buna teşvik etmektedir. Bennâ'ya göre gerçek tasavvuf ehli, tasavvufun Rasûl (a.s)'ın söz, hal ve hareketlerine tâbi olmak şeklindeki manasını hiçbir şeyle değişmez. Tasavvufun ilk manası olan *mua-mele* ilmi olmadan ikinci manaya yani *mukâşefeye* erilmez, vusûl yolundan geçmeden tasavvuftan bir semere elde edilmez. Tasavvufun ilk manasını bilip onunla amel edene Rabbi bilmediğini öğretir, hikmet parıltılarıyla kalbini coşturur ve ikinci merhaleyi ona hibe eder. Devamlı surette tasavvufun amel boyutunu teşvik eden Bennâ, ikinci manayı da görmezden gelmez. Âlim, âbid ve ârifin (sûfi) hepsinin nebevî mirastan bir payı olduğunu hatırlatır. İnsanlar zekâ ve anlayış açısından farklıdır ve kainattaki sırlara ve mevcudatın bilgisine yavaş yavaş ve farklı yollarla muttâl olurlar.

Bennâ'nın, tarihi süreçte tasavvufun geçirdiği merhaleler ve tasavvuf yoluna girenleri bekleyen tehlikeler konusunda da okuyucusunu uyardığı görülmektedir. Ona göre *İslami tasavvuf* ve *felsefi tasavvuf* birbirine karışmış ve meşru sınır aşılmıştır. *İslami tasavvufa* ayrıca sosyal ve siyasi yapının etkisiyle hevâ, heves ve çıkar karışmış ve vusûl yolundan geçmeden semere elde etme çabasına girenler türemiştir. Tasavvufa İslam dışı ilimlerin ve hurafenin karışmış olması tasavvufun faydalarının çoğunu yok etmiştir. Bu yüzden bu meselelerde söyleyen ve yazan herkesin her meseleyi sağlam tetkiklerden geçirmesi gerekir. İslah edicilere düşen görev bu tarikat taifelerini ıslah etmek için derinliğine düşünmektir.

Tasavvufun zâhirlle amel (ibadete sarılmak), bâtınla amel (nefis mücadelesi), vecd ve vusûl şeklindeki merhalelerinin ilk ikisinin Kur'ân ve Sünnet ile tayin edildiğini ifade eden Bennâ'ya göre bu iki merhale tarikatın özüdür, bunlar dışındakiler ise teferruattır. Şahsi ve müphem olan ve ibarelerle açıklanamayan üçüncü ve dördüncü merhalede zikredilenler, şeriat ahkâmına uygun da olmayabilir. Bu merhaleler ayakların kaydığı bir uçurumdur. Bu konuyu âlem-i şehâdet, âlem-i gayb, âlem-i sırr ve bu âlemlerin kendine has durumları, bâtını-zâhiri ilim ve sûfi ve fıkıhçının dairesi bağlamında tartışan Bennâ, tasavvuf ehlinin sözlerini dinleyen ve okuyanları çok dikkatli olmaya çağırmaktadır.

Bennâ'ya göre tasavvuf ilminin esası ve temeli pratik hayatta olmasıdır. Nitekim gazete yazılarında bir başlık olarak yer yerdiği Me'surât da onun zikrin pratik hayatta yer almasına verdiği önemi ve tasavvufu sünnet çizgisinde tutma gayretini gösterir. İhvan-ı Müslimîn teşkilatını, tasavvufu rahiplik olarak görmeyen ve toplumsal meselelerle yakından ilgilenen bir oluşum olarak tanıtan Bennâ'nın, tasavvufun özellikle topluma yansıyan faydasını önemseydiği görülmektedir. Şu temennisi, toplumun ıslahında tasavvufa önemli bir rol biçtiğinin ifadesidir:

"Allah-u Teâla, Ezher'in ilmi gücü ile tarikatlerin ruhi gücünü ve İslami cemaatlerin çalışmalarını bir araya getirseydi (...) insanlığı irşat eden eşsiz bir ümmet olarak ortaya çıkacaktık. (s.45)"

Birinci bölümdeki yazılar, on dört yaşında Şâzeli tarikatının Hassafiye koluna intisap etmiş olan Bennâ'nın tasavvuf ilmindeki derinliğine ve Mısır top-

lumunda tasavvufun etki alanı geniş bir konu olduğuna işaret etmektedir. Bu yazılar ayrıca onun tasavvuf konusundaki duruşunu değiştirip değiştirmediyiyle ilgili tartışmalara da bir cevap niteliğindedir. “Hatıralarım” kitabında bu tarikata olan intisabından bahsederken Bennâ’nın şeyhini hayırla yâd ettiği ve görüşlerinin farklılaştığı noktanın sadece İhvân-ı Müslimîn Teşkilatı ile ilgili olduğunu ifade ettiği de bilinmektedir. Bennâ, bir Müslüman kimliği inşaasında tasavvufa özel bir yer tahsis etmektedir. Nitekim tasavvuf, Bennâ’nın İhvân-ı Müslimîn Teşkilatına dair yaptığı “İhvân-ı Müslimîn selefi bir davet, sünnî bir yol, tasavvufî bir hakikat, siyasi bir yapı, (...) ictimâî bir harekettir” şeklindeki meşhur tasvirinde de yer alır.

Kitabın bu bölümündeki yazılarda okuyucu için kimi zaman kafa karıştırıcı olan husus; tasavvufun pratik hayata yansıyan ıslah edici yönünü her şeyin üstünde tutup daimî surette bunu vurgulayan Bennâ’nın, bu vurgudan sonra umulmadık bir şekilde mukâşefe, âlem-i gayb, vecd gibi konularda da oldukça ayrıntılı bilgi vermesidir. Bu durum Bennâ’nın Müslüman toplum içindeki farklı yönelimleri kucaklamaya çabası şeklinde yorumlanabilir.

Kitabın ikinci bölümüyse, birinci bölümün aksine farklı konu ve alanlarda yazılmış yirmi yedi yazıyı içermektedir. İkinci bölümün ilk dört yazısı (*Ahlâk Eğitiminin Hayatımızdaki Önemi, Yeni Nesli Saf Bir İslami Terbiye ile Eğitmenin En Başarılı Yolları, Dini Eğitim, Din Muameledir*) Bennâ’nın eğitim üzere görüşlerini içermektedir. Bu bölümdeki yazıların bir bölümü ise psikolojik olarak nitelendirilebileceğimiz yazılardır. *Kalpsiz Adam, Riya ve Gösterişin İlacı, Bana da Tövbe Var mı?* yazıları, ruhsal bunalımlarıyla ilgili olarak mektup yazıp çare isteyen okurlara Bennâ’nın verdiği cevapları içermektedir. *İnsan Yaşadığı Ortamdan Nasıl Etkilenir?* yazısında ise Bennâ, davetçilik heyecanını yitirdiğini duyduğu bir kardeşine bizzat seslenmektedir. *Dip Diri Canlı Kalpler* yazısı da yine Bennâ’nın kalbi duyguları harekete geçirmek için kaleme aldığı bir yazıdır. İnsanların duygu ve vicdanlarına hitabı önemseyen Bennâ, bu amaçla kimi zaman yazılarında hikayelere de yer vermiştir: *Islah Ancak Böyle Olur, Emanetler, Kâmil ve Okul Hademesi Seyyid Amca* bu tür yazılarından. Bennâ, *Fuhuş, Resmi Fuhuş ile İlgili Sorular, Kumar Konusuna ve Uygulanmak İstenen Sahil Projesine Bennâ’nın Bakışı, Ruh ve Nefsin Bunalımı, Değişmeyi Gerektiren Nefislerimiz* yazılarında ise sosyal mesele ve problemlere değinmiştir. *El Öğmenin Yasaklanması, Batı’da Yaşayacak Olan Birine Vasiyet* yazıları yanı sıra hac-

ca giden okurları için yazdığı *Lebbeyk Allahumme Lebbeyk*, hicri yılbaşı münasebetiyle yazdığı *Münacât* ve *Yeni Yıla Girerken* yazıları, güncel olaylar bağlamında Bennâ'nın kaleme aldığı yazılardır. Bu bölümdeki yazılarının bir kısmı ise İhvan-ı Müslimîn Teşkilatı'nın gayesine, yapısına ve işleyiş şekline dairdir (*Gayemiz Allah'tır, Davada Aşamalar ve İçtenlik, Müslüman Kardeşlerin Hedef ve Gayesi*). Bu bölümün son yazısı olan *Ölüm Bir Sanattır, Ölüme Hazırlık* yazısında ise kendini ölüme adayabilene hayatın bağışlanacağını, kişinin böylece özgürleşip zillet psikolojisinden kurtulabileceğini ifade eder.

Kitaptaki tüm yazılarında Bennâ'nın asıl meselesinin toplumun ıslahı ve eğitimi olduğu dikkat çekmektedir. Ona göre toplumun ıslahı ancak nefsin ıslahı ile mümkündür. Nefsin ıslahında ise eğitimcilerin sorumlulukları büyüktür. “Eğer benim makamımda iftihâr edeceğim ve şeref duyabileceğim bir şey varsa o da öğretmen olmak ve öğretmenler ailesine mensup olmamdır (s.172).” diyor Bennâ'ya göre insandaki ruh ve beden hastalıklarının çoğunun sebebi verilen eğitimin yeterli olmayışıdır.

Bennâ, eğitimle ilgili yazılarında ilim, tehzîb, eğitim ve öğretim kavramları, bunların kaynakları, aralarındaki ilişki ve her birinin kendine has eğitim usulleri üzerinde durmaktadır. Her işin ihtiyaç anında dayanacağı bir esasının olması gerektiğini ifade eden Bennâ'ya göre, eğitimde öncelikle hedefin net bir şekilde ortaya konması lazımdır. Hedef ve esas sabit ve net olmazsa buna yönelik çalışmalar sarsılır ve nihayetinde çöker. Hedef ortaya konmadan toplum gayesiz bir yere sürükleneceği gibi, hedef olmadan metotlar da belirlenemez. Farklı gayeler ise kuvveti böler. Bennâ'ya göre Müslümanların içinde buldukları sosyal, siyasi, fikri şartları göz önünde bulundurarak çalışmalarını yönlendirecek ortak ve uzun vadeli hedefler belirlemeleri gerekir. Şahsın tüm hayatını kapsaması ve din ve dünyayı bir araya getirmesi gereken bir eğitim sistemi için Bennâ özellikle şu hedeflere dikkat çekmektedir: İslam'ı nefislere sevdirmek, dünya hayatında başarılı olunacak yolları hazırlamak, dini ve dünyevi maslahatları gözetmek ve duyarlılık hissini geliştirmek.

Bennâ, eğitimin ıslahı için öncelikle insanları etkileyen unsurların ıslah edilmesi gerektiğini söyler ki, ona göre bunların en önemlileri ev, okul ve çevredir. Bu unsurları tartışırken kadınların eğitimini özellikle dile getirdiği görülür. Çocuklar içinse hikâyeye kitaplarına ciddi ihtiyaç olduğuna değinen

Bennâ, bu amaçla özel komisyonlar kurulması ve her evde ecza dolabı gibi kütüphanelerin yer alması arzusunun dile getirir. Okulla ilgili olarak öğretmenin ve metodun ıslah yollarından bahseder ve dil eğitimine ayrı önem atfeder.

Bennâ'nın din eğitimi tanımı, *"Allah-u Teala'nın insanları yaratırken kendi ruhundan ona verdiği doğal ve fitri olan "vicdan ve duyguyu" besleyip onu ilerletme/geliştirme, insanı Rabbine yaklaştırma his ve duygusuyla yapılan eğitim (s.171)"* şeklindedir. Bu tanımda da görüldüğü üzere Bennâ'ya göre din eğitiminde asıl amaç vicdana ve duygulara hitap etmek olmalıdır. *Ulu-l elbâb* ibaresine dikkat çeken ve Peygamber (sav)'in her şeyden önce ruhu tezkiyeye, vicdanları uyarmaya, hissiyatı canlandırmaya çalıştığını belirten Bennâ, kişinin hak ve batılı ancak uyanan bir vicdanla ayırt edebileceğini söyler. Vicdan egemenliği kanun egemenliğinden çok daha güçlüdür. Okullar işte tam da bundan sorumludur. Ona göre hisler dini terbiyenin direğidir. Bilgiler nefislere kabulendirilmedikçe tezkiyeye dönüşmesi nadirdir. Bu da kalbe ve duygulara hitap ile mümkündür. Bennâ, *"Neden bir âlim, bir vâiz sürekli halkı bilgi ile donatmaya çalıştığı halde, cahil bir şeyhün bıraktığı tesir kadar bir etki bırakamıyor? Çünkü şeyh yanlış da olsa doğru da olsa duygulara hitap ediyor, vicdanları cezp ediyor (s.173)." sorusuyla bu noktaya dikkat çekmektedir.*

Bennâ'nın toplum tasavvurunda ıslah edilmiş nefisler vardır. Ona göre insan nefsinin ıslahı arzulanan her hayrın temelidir. Nefisler ıslah edilmezse sistemler doğru olsa bile bu sistemler o şahıslarla eğilip bükülür. Ferdin ıslahı için din eğitimine düşen vazife insana halife olarak üstünlüğünü hissettirmesi, fazilet hissini ebedi hayat düşüncesiyle yerleştirmesi ve ihsan anlayışıyla ona hak, vazife ve sorumluluklarını hatırlatmasıdır. Bennâ'ya göre bir toplum kendisini zayıf ve basit görüyorsa başkalarının böyle görmesine gerek yoktur ve izzet-i nefis sahibi ve başkasını kendine tercih etme duygusunun hâkim olduğu toplum, en güçlü toplumdur. Din eğitimi, fertlerde bu hususiyetleri de yerleştirmeye çalışmalıdır.

Bennâ'ya göre dünya savaşlarından sonra insanlık aleminin yaşadığı problem ve bunalımların sebebi fakirlik, cehalet, hastalık ve gelir kaynaklarının yetersizliği değil, düşünce, inanç, ruh ve nefis sorunudur. Yürürlüğe konulan ıslah projeleri de ruhsuz ceset gibidir. İnsanlar cahiliye devrini sona erdiren vahyin dönüştürücü gücüne muhtaçtır. Vahiy aramızda okunmasına rağmen nefislerimizin neden değişmediği, üzerinde düşünülmesi gereken en

ciddi konudur. Bu sıkıntılı durumda toplum liderlerine, sosyal bilimcilere, ıslahatçı âlimlere düşen, toplumda ruhi hayatı ihya etmeye çalışmak ve böylece ahlak bağışıklığını sağlamaktır. Toplumların sarılacağı ruhi ve manevi bir fikir olmaksızın kalkınması mümkün değildir. Bennâ'ya göre bu fikri oluşturacak bir eğitim için en etkili alanlar; mescitler, gazeteler, yayınevleri, kulüp ve dernekler ve bunların düzenleyeceği sempozyum ve seminerlerdir.

Bennâ, eğitimcilerin eğitimi konusuna da dikkat çeker. İslah hareketinde kilit rol oynayan eğitimciler konumları itibariyle nefislerini ıslaha ve ruhi terbiyeye herkesten çok muhtaçtırlar çünkü onların ayağı kayarsa ardından birçok insanın ayağı kayar. Nefis tezkiyesi davetçinin yolunu aydınlatan bir nurdur.

“Tasavvuf ve Ahlak Eğitimi” kitabını genel olarak değerlendirdiğimizde varacağımız sonuçlardan biri, Hasan el-Bennâ'nın bir iletişim aracı olan gazeteden bilgilendirme, iletişim, terapi vs. gibi farklı amaçlarla oldukça aktif bir şekilde istifade ettiği. Yazılarında kişileri, halkı, teşkilat mensuplarını, hükümet yetkililerini, yasama ve yürütme organlarını, eğitim politikası düzenleyicilerini kapsayan geniş bir kitleye seslenmektedir. Gazetelerin seyyar satıcıdan hamala herkesin eline ulaşmasının sevindirici olduğunu söyleyen Bennâ, tüm basın mensuplarını toplumun ıslahı noktasında kendilerine yardımcı olmaya çağırılmaktadır. Zararı faydasından çok olan gazetelerin varlığına da işaret eden Bennâ'nın gazeteyi, toplumda negatif veya pozitif etki oluşturma gücüne sahip etkili bir araç olarak gördüğü aşıkardır.

İncelediğimiz kitap, özellikle üslup açısından belli hususiyetler barındırmaktadır. Evvelâ Bennâ, giriş yazısında belirttiği *“farazi ve teferruata ait meselelerden uzak durmak, dilde sadeliğe dikkat etmek, bağlantılı olmayan olay ve kıssaları zikretmemek, konuları birbiriyle irtibatlandırmak, bilinmeyen soyut konuları misallerle açıklığa kavuşturmak, güncel hayatla irtibatlandırmak, pratik ve uygulamadaki boyutuna dikkat etmek, anlaşılmasını sağlayarak Müslümanlara faydalı olmak”* gibi ilkelere tüm yazılarında tabi olmaya çalışmıştır. Bennâ yazılarında ayrıca, okuyucunun cevabı kendisinin bulmasını istediği düşündürücü bir üslup sergilemektedir. *“Amaç okuyucuyu bu etkilenme sürecinin neresinde olduğunun farkına vardırılmaktır”, “işte sen de gördün”, “görüşleri delilleriyle beraber zikredip okuyucuyu tatmin olacağı bir görüşle baş başa bırakacağız”, “kişinin delillerle beraber kalbinin mutmain olacağı bir görüşü benimsemesini ona bırakıyoruz, hatta gerekirse*

tercih ettiğimiz görüşü bizimle tartışır ve haklı bulursak ondan dönmekte beis görmeyiz”, “bütün bu anlattıklarımı sen cevap anahtarını bulasın diye zikrettim” ifadeleri bu üslûba işaret etmektedir. Özellikle kendisine gelen mektuplarda sorulan sorulara cevap verirken konuyu önce geniş bir bağlamda ele almakta, okuyucunun meseleyi daha büyük bir resim içinde görmesini ve bir noktaya sıkışıp kalmamasını hedeflemektedir.

Bennâ'nın yazılarında lideri olduğu hareketin her ferdini kucaklamaya, tüm meseleleriyle ilgilenmeye, manevi sıkıntılarını tedavi etmeye çalıştığı görülmektedir. Bennâ'nın rol yükleyen, kıymet veren, toplumun hiçbir ferдинin zayi olmamasını arzulayan üslubu, onun eğitimci yönünü ortaya koymaktadır.

Bennâ'nın üslubuyla ilgili belki de en dikkat çeken nokta cedel kapısını açmamak, kırmamak, incitmek için gösterdiği çabadır. Özellikle birinci bölümün son üç yazısında kendisinden farklı düşünen bir okuyucusuyla zikrin hükmünü tartışırken kullandığı üslup buna örnek gösterilebilir. İhtilafın doğal bir şey olduğunu ve asıl ayıp olanın ihtilafta taassup göstermek olduğunu ifade eden Bennâ, insanları her fırsatta birliğe davet etmektedir. Medya araçlarının hızlanıp çeşitlendiği ancak sözü tartma ve söze hükmetme becerisinin azaldığı, insan ruhunun incinme ihtimalinin göz ardı edildiği günümüzde, Bennâ'nın Müslüman kardeşini kırmamayı önceleyen üslubu hatırlatıcı niteliktedir.

Kitabın tenkite müsait bir yönü, gazete yazılarının kitap formuna aktarılmasıyla ortaya çıkan durumdur. Kitabın derlenmesi ve tercümesi esnasında Bennâ'nın – özellikle birinci bölümdeki- yazıları arasına bazı alt ve ara başlıklar eklenmiştir. Kimi yazıları ise bölünerek iki ayrı yazı olarak sunulmuştur. Bu durum kimi zaman okuyucunun işini kolaylaştırır da yazıların bu şekilde teknik bir başlıklandırmaya tabi tutulması, okuyucunun bir gazete yazısından daha fazlasını bekleme yanılığına düşmesine sebep olmaktadır. Aslıyla karşılaştırıldığında bazı yazıların tarihlerinin yer almadığı tespit edilen kitap, yazıların kronolojik olarak sunulduğu bir listeye de ihtiyaç hissettirmektedir. Kitap başarılı bir dil ile Türkçe'ye kazandırılmıştır.

Batı'nın maddi, fikri, kültürel sömürmesine maruz kalmış, siyasi ve ekonomik olarak etkisine girmiş ve aynı zamanda ciddi sosyal ve sınıfsal ayrımla-

rı tecrübe etmiş olan Mısır, 18.yüzyılın sonlarından itibaren Müslüman aydınlar tarafından karşı fikir ve hareketlerin geliştirildiği bir coğrafya olmuştur. Bennâ'nın bu fikrî birikimi toplumsal harekete çevirdiği söylenebilir. "Tasavvuf ve Ahlak Eğitimi" kitabı, Bennâ'nın liderlik ettiği bu sosyal ve dini hareketin iç dinamiklerini anlamak ve Müslüman ülkelerin tecrübe ettiği geçiş döneminin yansımalarını yakın bir coğrafya olan Mısır örneğinde incelemek isteyen araştırmacılar için istifade edilebilir niteliktedir.